

Dušan Janák a kolektiv: *Počátky sociologie ve střední Evropě. Studie o formování sociologie jako vědy v Polsku, českých zemích, na Slovensku a v Maďarsku*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2014, 279 s.

Pro pochopení sociálních rolí a „vnějších vztahů“, ale i vlastního vývoje jednotlivých národních sociologických škol ve střední a východní Evropě je vysoce žádoucí jejich vzájemné srovnávání, dosud omezené především silně disparátním a v řadě případů prakticky absentujícím zpracováním jednotlivých „případů“. Nedávné ukončení projektu věnovaného dějinám české (a částečně i slovenské) sociologie dává dobrou příležitost k takovéto komparaci, jež se zatím vydařila v případě Voříškovy analýzy kořenů, ideového směřování i výsledků v padesátých či šedesátých letech minulého století nově konstituovaných marxistických sociologických tradic (M. Voříšek. *The Reform Generation. 1960s Czechoslovak Sociology from a Comparative Perspective*. Praha: Kalich 2012). Pokusu o obdobné uchopení samotných počátků a prvních vzepětí středoevropských sociologií v období před druhou světovou válkou se ujal sedmičlenný kolektiv pod vedením Dušana Janáka, který následně sám zpracoval kratší anglický sukus celého díla (D. Janák. *The Institution Alisation of Sociology in Central Europe. A Comparative Study on the Formation of Sociological Institutions in Poland, the Czech Lands, Slovakia and Hungary in the First Half of the 20th Century*. Opava: Slezská univerzita 2014); pro kritické zhodnocení jsem zvolil obsažnější, českou verzi.

Počátky sociologie jsou rozděleny na pět kapitol, z nichž první poněkud nadbytečně esejisticky vymezuje sám pojem střední Evropa – nadbytečně proto, že autoři nevyužili analytický potenciál jeho jednotlivých obsahových variant a po mém soudu nepříliš šťastně se přiklonili k prezentistickému pojetí zemí Visegrádské čtyřky. Násle-

dující čtyři kapitoly jsou věnovány počátkům polské, české, slovenské a maďarské sociologie, jejich zpracování přitom vychází z jednotného schématu: historický kontext – popis institucionalizace disciplíny – bibliografické a částečně i obsahové přiblížení oborových časopisů, výzkumných pracovišť a vysokoškolské výuky – medailony několika významných sociologů. Pro první přiblížení, po kterém by měla následovat hlubší analýza, jde jistě o přijatelné řešení. Jen se mi obtížně přijímá obhajoba rozdílné délky jednotlivých kapitol mírou neznámosti jejich předmětu v českém akademickém prostředí (s. 14), jestliže nejděší text o maďarské sociologii tvoří skoro ze čtyřiceti procent medailony tamních sociálních myslitelů (zdaleka nejen sociologů) na úrovni studentských seminárních prací. Také úroveň zpracování jednotlivých národních sociologií silně variuje. Nepochybně nejlepší text je věnován slovenské sociologii (Robert Klobucký a Dušan Janák), jeho autoři přitom na řadě míst fakticky opravují věcné omyly přítomné v jiných částech knihy (např. rok založení nynější Univerzity Komenského na s. 95, resp. 123; povědomí o existenci dřívější maďarské univerzity v Prešpurku na s. 105, resp. 141 apod.), zůstává však záhadou, proč byl jako jediný z celého díla publikován ve slovenštině.

Přínos knihy, která je víceméně příznavě kompilací existující literatury věnované jednotlivým národním sociologickým školám a staví spíše na prostém popisu než hlubších analýzách či interpretacích (částečnou výjimkou je jen závěr z pera hlavního autora), naneštěstí kromě již uvedeného snižuje poměrně značné množství faktografických nepřesností. Asi nejzávažnější je neporozumění dobovému charakteru vysokoškolské výuky (např. s. 46, 64–65, 112), kdy „katedra“ znamenala personálně vázanou stolicí, nikoli oborové pracoviště a volba studijních plánů byla značně liberální – nynější systém byl zaveden teprve pod sovětským diktátem v poválečném ob-

dobí. Srovnatelný není ani výčet časopisectva, který v některých případech uvádí i revue protosociologické či jen částečně sociologické, zatímco v českém nikoli (třebaže *Sociální revue* zprvu suplovala časopis Masarykovy sociologické společnosti), nebo dominance organizační perspektivy, která kupříkladu v souvislosti s československým Státním úřadem statistickým vedla k delšímu pojednání o jeho přednostech Františku Weyrovi a Janu Auerhanovi (s. 99–100), ačkoli sociologicky mnohem významnějším činovníkem byl jen letmo zmíněný Antonín Boháč. V případě Sociálního ústavu RČS neměl být opominut zásadní výzkum Horného Jasena (I. Šmakalová. *Integrálna dedina. Studia slovenskej zemianskej dediny v Turci*. Praha: Sociální ústav ČSR 1936) nebo ještě starší „Social Survey of Prague“, realizovaný americkými badateli (*Přehled sociálních zařízení Velké Prahy I.–IV.* Praha: Ministerstvo sociální péče 1919–1920), zvláště když jejich výsledky byly publikovány knižně. Rovněž variantní údaje by zasloužily sjednocení v celé knize: nevypadá pěkně, je-li Gumpłowicz jednou „Ludwik“ (s. 47) a jindy „Ludwig“ (s. 86, 128) a jednou sociolog „polský“ (s. 47, 86) a jindy „rakouský“ (s. 128), nebo když je tatáž instituce v jednom textu nazývána „Rolnickou akademií“ (s. 52) a ve druhém (správně) „Československou akademií zemědělskou“ (s. 103).

Drobné i závažnější chyby, které dílu ubírají na kráse, naštěstí nejsou tak četné, aby diskreditovaly informační potenciál celé knihy. Přes rozdílnou kvalitu jednotlivých kapitol nebo jejich částí jde o užitečnou příručku, která běžného uživatele zbaví potřeby listovat v několika desítkách porůznu rozsetých knih a článků, nadto v jazycích, které sotvakdo ovládá současně. Jako podstatnější nedostatek se mi jeví spíš úzká, z geopolitického hlediska prezentistická koncepce knihy, ačkoli pojednává o mnohem starším období. Střední Evropu v meziválečném nebo i ještě starším období totiž v žádném případě netvořilo

jen Československo, Maďarsko a Polsko – a právě srovnání sociologií těchto zemí s rakouskou, jugoslávskou, rumunskou nebo i německou verzí (alespoň v posledním případě spíše: verzemi) oboru by mnohdy přineslo zásadní zjištění. I když bychom přijali absenci německých sociologických tradic se zdůvodněním, že patří k „velkým sociologiím“, v žádném dalším případě to už neplatilo, a co víc, autoři recenzované knihy nenaplnili ani to, co deklarovali: „prostor dnešního Polska, České republiky, Slovenska a Maďarska“ (s. 33). Československo bylo totiž sídlem nejen českých a slovenských sociologů, o nichž publikace pojednává, ale rovněž jejich kolegů německých a v meziválečném období dočasně také exilových ruských a ukrajinských, a to zdaleka nikoli nejméně významných (Friedrich von Wieser, Werner Stark, Mykyta Šapoval, na pár let Pitirim Sorokin; v recenzované knize je to bez dalšího alespoň připomenuto na s. 210). Výkladu z koncepčního hlediska chybí také časový závěr: jestliže byly pojednány nejen počátky, ale i značný rozvoj jednotlivých národních sociologických škol v meziválečném období, proč zůstal stranou jejich konec, který v zemích východního bloku přinesl sovětský diktát a jinde nástup modernějších, americkou sociologií ovlivněných metod brzy po válce? I zde by se přitom ukázaly zajímavé a ne vždy očekávatelné shody a rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, jdoucí někdy napříč vzhledem k dobové politické geografii, které by vrhly analytické světlo na pojednávané téma. Obojí „rozšíření obzoru“ by výrazně pomohlo závěrečnému shrnutí Dušana Janáka, které má chvályhodně analytické a interpretativní ambice, trpí však tím, že v knize popsané národní sociologické školy může srovnávat jen mezi sebou a s „velkými“ tradicemi, především francouzskou a americkou.

Počátky sociologie ve střední Evropě jsou knihou napsanou s dobrým úmyslem, v leccěms užitečnou, naneštěstí však silně nezralou jak konceptuálně, tak metodicky

a v neposlední řadě příliš chvatně „poskládanou“ se všemi důsledky z toho plynoucími. Nezdravý tlak na publikační kvantitu, o jehož negativních důsledcích jsem nedávno psal jinde („Intelektuální protest proti masové produkci historických děl, aneb obsah a kontext znevažující [nejen] jednu knihu a jedno téma.“ *Soudobé dějiny*, 2015, 22 (1–2): 168–177), znehodnocuje i v tomto případě vložené úsilí a brání tomu, aby se recenzované dílo stalo brilantně promyšlenou, bezrozpornou a dlouho užívanou příručkou, již by měl mít v knihovně každý seriózní zájemce o dějiny sociologie. *Quod cito fit, cito perit!*

Zdeněk R. Nešpor

Michal Klíma: *Od totality k defektní demokracii. Privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2015, 365 s.

Michal Klíma si za cíl své knihy *Od totality k defektní demokracii. Privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem* určil odpovědět na řadu otázek souvisejících s kvalitou demokracie v současné České republice a především s podobou jejího stranického systému, proti kterému se dle jeho slov voliči hned dvakrát v posledních volbách vzbouřili (s. 13). Kvalita demokracie a podoba stranického systému nesporně patří k jednomu z nejdůležitějších problémů politikologie a snahu autora reflektovat aktuální problémy politické scény v České republice je třeba jednoznačně ocenit. Problémem publikace však je, že ačkoliv se snaží o hlubokou analýzu politického vývoje posledních let, je její provedení často poměrně mělké, teoreticky a metodologicky značně neutěšené a ve své podstatě tak vlastně kniha většinu otázek, na které se snaží odpovědět, pouze otevírá, aniž by čtenáři poskytla přesvědčivější vysvětlení.

V případě tematického zaměření knihy je to však často otevření, minimálně z pohledu české politologické produkce, poměrně inovativní a odvážné, což je jednoznačným přínosem recenzované publikace.

V nepříliš rozsáhlém úvodu seznamuje autor čtenáře se záměrem své knihy, použitými zdroji a „teoretickými východiskami“ svého nazírání na zkoumané problémy. S tím souvisejí hned dvě první výtky recenzované publikace. Tou první je, že teoretická reflexe až na výjimky odráží pouze starší zahraniční práce, což je poněkud škoda. Chápu snahu autora postavit svou práci na „časem ověřené“ práci Almonda nebo Merkela, a dokonce i to, že vzhledem k tématu práce reflektuje pouze novější práce domácích autorů, avšak nedomnívám se, že jde o šťastné řešení. Pokud totiž jsou analyzovaná témata dosud poněkud přehlížena (jak autor na různých místech své práce opakovaně tvrdí), byla by přinejmenším mírná reflexe současných zahraničních teoretických textů a výsledků empirických výzkumů velmi přínosná. O to více v situaci, kdy většina témat, o kterých Klíma ve své práci pojednává, zažívá v posledních letech renesanci a zájemce o výzkum si tak může vybírat z celé palety existujících příspěvků.

Druhá výtka je potom směřovaná k charakteru některých zdrojů. Autor se téměř výhradně opírá o texty investigativních novinářů nebo komentáře politických analytiků a politologů na stránkách tisku. Přes veškerý respekt k práci zmíněných autorů je poměrně nevhodné přebírat jejich texty bez kritické reflexe a spoléhat se v řadě zmiňovaných kauz na existenci jediného takového zdroje. Rozumím, že analýza sledovaných problémů se v domácím prostředí pravděpodobně vždy bude muset vzhledem k existenci strukturálních problémů potýkat s nedostatkem zdrojů, nicméně i tak se domnívám, že nekritické přebírání není ideální cestou. Podobný problém se pak v publikaci projevuje i později, když autor odvozuje sníženou kvalitu demokracie v České republice s odkazem na existenci